

Wijziging van de Mijnbouwregeling (aanpassing van het vergunningsstelsel voor opsporen en winnen van aardwarmte)

Verslag consultatie

De regeling is tot stand gekomen op basis van intensief overleg met brancheorganisatie Geothermie Nederland en haar leden, Staatstoezicht op de Mijnen (SodM), de Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO), de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en Energiebeheer Nederland (EBN). De conceptregeling is geconsulteerd van 8 december 2022 tot en met 13 januari 2023. De openbare reacties zijn in te zien via www.internetconsultatie.nl. Deze reacties zijn van Geothermie Nederland, Vereniging Eigen Huis, Vewin, de provincie Zuid-Holland en Advies en Avontuur voor duurzaam wonen – voedsel – aarde. De reacties zijn in de bijlage bij dit verslag voorzien van een korte beantwoording in tabelvorm.

Op het moment van ingaan van de consultatieperiode was Bijlage 15a, onderdeel A, waarin de bedragen voor retributies voor toezichthandelingen zijn geregeld, nog niet gereed. Dat onderdeel kon derhalve niet worden geconsulteerd. Zoals bij de consultatie toegezegd, is Geothermie Nederland na voltooiing van dit gedeelte van de regeling in de gelegenheid gesteld om daarop te reageren. Deze specifieke raadpleging heeft in maart 2023 plaatsgevonden.

De reacties betreffen in hoofdzaak de monitoring van grondwaterverontreiniging, de rangschikking van concurrerende aanvragen, een schadeprotocol en de aan te leveren informatie voor analyse van risico's.

Er zijn diverse opmerkingen gemaakt over de aan te leveren informatie ter onderbouwing van de risicoanalyses, en de mate van gevraagd detail in de opvolgende aanvragen. Deze reacties zijn in samenhang met de uitvoeringstoetsen van SodM en het cluster mijnbouw vergunningverlening van het directoraat-generaal Groningen en Ondergrond, directie Transitie Diepe Ondergrond van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) verwerkt in de regeling en toelichting. Er wordt een toenemend detailniveau van de informatie verwacht ten opzichte van de toewijzing zoekgebied in respectievelijk de aanvraag start- en vervolgv vergunning. Aan de inzet van software en methodieken bij de onderbouwing van een vergunningaanvraag wordt in de branchedocumenten en aanvraagformats in meer detail aandacht besteed.

Er is opgeroepen het schadeprotocol in de regeling te verankeren. Het schadeprotocol is een landelijke buitengerechtelijke regeling voor alle vormen van mijnbouw. Het is niet passend om een dergelijk protocol in regelgeving vast te leggen. Indien blijkt dat dat toch nodig is, bijvoorbeeld omdat de geothermiesector niet aansluit bij dit protocol, kunnen met betrekking tot schadeafhandeling nadere regels gesteld worden. In het protocol ligt vast hoe moet worden gehandeld in het geval van schade. De uitgangspunten daarvoor zijn vastgelegd in de regeling, doordat de aanvraag de wijze van monitoring en risicobeheersing moet bevatten.

In de consultatiereacties is het belang van metingen van de grondwaterkwaliteit in het diepe grondwater met betrekking tot bewaking van putintegriteit benadrukt. In de regeling ligt vast dat een vergunninghouder een monitoringsprotocol dient te hebben waarin wordt beschreven op welke wijze en met welke frequentie de voor de putintegriteit relevante parameters worden gemeten en beoordeeld. Dit is een preventieve maatregel die, in combinatie met andere vereisten, zoals de in het besluit voorgeschreven dubbelwandige put, en maatregelen, erop gericht is om lekkages te voorkomen en om vroegtijdig in te kunnen grijpen. Het meten van verontreiniging wordt in de regeling niet voorgeschreven, omdat die maatregel niet gericht is op het vroegtijdig ingrijpen en het meten onwenselijk verstoren van de ondergrond vereist, namelijk het boren van een monitoringsput.

In de consultatiereacties is opgemerkt dat de kwaliteit van het plan onvoldoende meegewogen zou worden bij de rangschikking van concurrerende aanvragen. De zorg is geuit dat kwalitatief mindere aanvragen te hoog gerangschikt worden en dat daarnaast aan de beoordeling in hoeverre het initiatief past binnen regionale en gemeentelijke beleidsplannen te veel gewicht wordt toegekend. Voor de rangschikking geldt echter dat uitsluitend concurrerende vergunningaanvragen die voldoen aan de beoordelingscriteria op grond van de afwijzingsgronden, zullen worden gerangschikt. Hierdoor wordt geborgd dat enkel kwalitatief goede aanvragen zullen worden gerangschikt. Die

aanvragen zullen vervolgens worden getoetst aan de beschreven rangschikkingscriteria. In reactie op de consultatie wordt nog benadrukt dat het passen van het project binnen regionale en gemeentelijke beleidsplannen zwaar weegt, omdat dit het draagvlak voor het project en daarmee de haalbaarheid vergroot.

Geothermie Nederland heeft aangegeven het heffen van retributies onverstandig te vinden, omdat de hiermee gemoeide kosten niet in verhouding staan tot de huidige economische waarde van een geothermieproject en zodoende niet bijdraagt aan de beoogde versnelling van geothermie en groei van de sector. Hierover wordt opmerkt dat retributies worden geheven op basis van de wet en dat de te retribueren bedragen zijn gebaseerd op werkelijke kosten. Deze kosten zouden verborgen blijven door geen retributies te heffen. Er ontstaat dan geen inzicht in de werkelijke totale kosten van een geothermieproject. De aanvrager dient de kosten voor retributies te betrekken bij het totaal aan projectkosten bij zijn vergunningaanvraag en eventuele subsidieaanvraag. Geothermie Nederland stelt dat deze kosten voor projecten die reeds een SDE-subsidie hebben aangevraagd of ontvangen, niet te voorzien waren. Vanwege het feit dat de retributiebedragen bij het indienen van een aanvraag voorafgaand aan publicatie van de gewijzigde Mijnbouwregeling nog niet konden worden voorzien, is in de regeling bepaald dat geen retributie wordt geheven voor aanvragen die zijn gedaan voor 1 mei 2023.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Aanhef		GNL	Er is geen referentie naar Mijnbouwwet artikel 24c, tweede lid. Deze graag toevoegen en verder uitwerken in de regeling. Zeker in gebieden waarin de haalbaarheid van geothermie nog te veel onzekerheid oplevert, kan een exploratieput veel toegevoegde waarde hebben om uiteindelijk een qua warmteafzet kansrijk gebied toch ook met geothermiewarmte te voorzien, mits de exploratieput uiteraard positief nieuws oplevert. Het ontbreken van enige omkadering in de regels rondom (de aanvraag voor het realiseren van) exploratieputten versnelt de warmtetransitie in een aantal gebieden zeker niet.	Artikel 24c, tweede lid, van de Mijnbouwwet is een delegatiegrondslag voor het nader stellen van regels voor het nemen van een besluit omtrent een vergunning in het kader van het verkrijgen van gegevens voor zuiver wetenschappelijk onderzoek. Dit is echter niet nader uitgewerkt in het Mijnbouwbesluit en de Mijnbouwregeling, omdat dit niet nodig wordt geacht. Er wordt op dit moment namelijk aan een beleidskader voor wetenschappelijke boringen wordt n.a.v. SCAN gewerkt. Dat kader zal voldoende zijn, waardoor nadere regels niet nodig zijn.
Artikel 1.3b.1 - 1a		GNL	Er wordt gesproken over een kopie van verklaringen of overeenkomsten. Deze zijn vaak vertrouwelijk en concurrentiegevoelig. Hoe gaat het ministerie om met het borgen van de vertrouwelijkheid van deze documenten?	Met de verklaringen of overeenkomsten kan vertrouwelijk worden omgegaan. Om te voorkomen dat vertrouwelijke en concurrentiegevoelige informatie gepubliceerd wordt met het besluit kan deze informatie bij de aanvraag in een apart bestand met label vertrouwelijk bij EZK worden aangeleverd. Deze informatie wordt dan niet openbaar gemaakt.
Artikel 1.3b.1 - 1c		GNL	Het woord 'waarschijnlijkheid' roept vragen op, met name of het niet te technisch wordt in deze fase van de aanvraag. Het is beter om de toevoeging ...'bij een waarschijnlijkheid t/m en 90 procent' weg te halen.	Deze suggestie is niet overgenomen, omdat het woord waarschijnlijkheid voldoende duidelijk wordt geacht.
Artikel 1.3b.1 - 2		GNL	De aanvrager verstrekt bij de aanvraag een beschrijving van de onder artikel 1.3b.1 lid 2 genoemde onderwerpen. Het is nog onvoldoende omschreven wat bedoeld wordt met deze omschrijvingen en op welk detailniveau deze verstrekt dienen te worden. We gaan ervanuit dat de handreiking en de branchedocumenten hier een nadere uitwerking voor geven. Het is nodig om dit verder te verduidelijken omdat het tot discussie kan leiden in het aanvraagproces met de betrokken partijen.	De tekst van de toelichting is aangepast om aan te geven dat de branchedocumenten en aanvraagformats nadere toelichting van de aanvraagvereisten geven.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.1 - 2b		Vewin	toevoegen: inclusief de gebieden voor de drinkwatervoorziening die nog niet formeel zijn aangewezen Conform motie Faber	Het betreffende artikel is gewijzigd en luidt nu: "een beschrijving van de door de provinciale staten op grond van artikel 1.2, tweede lid, onderdeel a, van de Wet milieubeheer met het oog op de waterwinning aangewezen gebieden, uitgesplitst naar type gebied en de Natura 2000-gebieden, bedoeld in artikel 1.1. van de Wet natuurbescherming, binnen het aangevraagde gebied." Dit betekent dat informatie over alleen de gebieden die formeel zijn aangewezen door de provincie, een verplicht onderdeel is van de aanvraag. De motie Faber verzoekt terughoudendheid bij vergunningverlening voor gebieden die nog niet formeel zijn aangewezen. Deze motie wordt bij de beoordeling van vergunningaanvragen betrokken op basis van de informatie over niet formeel aangewezen gebieden die bij de Rijksoverheid bekend is.
Artikel 1.3b.1 - 2e		GNL	Om voor uniformiteit te zorgen en duidelijkheid in wat er van de aanvrager verwacht wordt, is het voorstel van GNL om de beschrijving zoals onder Artikel 1.3b.2 – 2e ook hier op te nemen, namelijk de aanwezige breuken en de plaats daarvan. De term seismiciteitsgevoeligheid wordt namelijk nergens gedefinieerd en in de huidige tekst staat een spelfout.	In plaats van het woord seismiciteitsgevoeligheid zal worden opgenomen dat er informatie zal moeten worden aangeleverd over de eerder voorgekomen natuurlijke en geïnduceerde seismiciteit.
Artikel 1.3b.1 - 2f		GNL	De term geohydrologische status kan voor verwarring zorgen. Er wordt nergens specifiek uitgelegd wat er precies verwacht wordt om aan te leveren in deze fase van het project. We zien dit graag verduidelijkt in de branchedocumenten en handreikingen.	De tekst van de toelichting is aangepast om dit te verduidelijken.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.1 - 4a		GNL	Hoe verhoudt een verkennings- en opsporingsonderzoek naar aardwarmte zich ten opzichte van de vergunning toewijzing zoekgebied en startvergunning?	Een toewijzing zoekgebied is een marktordeningsvergunning en geeft de houder het alleenrecht om voor dat gebied een startvergunning aan te vragen. Met een startvergunning kan een houder in een gebied aardwarmte opsporen en winnen en geeft hem het alleenrecht om een vervolgvrgunning voor dat gebied aan te vragen. Een verkenningsonderzoek is een onderzoek, zonder gebruikmaking van een boorgat, naar de aanwezigheid van delfstoffen of naar de aanwezigheid van aardwarmte, dan wel naar nadere gegevens omtrent delfstoffen of aardwarmte. Voor bepaalde verkenningsonderzoeken is een aparte vergunning of instemming nodig. Dat zijn geen marktordeningsvergunning.
Artikel 1.3b.1 - 4a		GNL	We begrijpen niet helemaal waar deze informatiebehoefte toe moet leiden. We kunnen ons wel voorstellen dat de aanvrager moet aangeven welke ervaring hij heeft en dat er een omschrijving gevraagd wordt over in welke projecten de aanvrager deelneemt en welke ervaring hij daar heeft opgedaan.	Volgens artikel 24e van de wet bevat een aanvraag toewijzing zoekgebied een beschrijving van de ervaring van de aanvrager met de ontwikkeling van aardwarmteprojecten. In de regeling worden nadere regels gesteld, namelijk dat die beschrijving bepaalde informatie moet bevatten met betrekking tot de genoemde ervaring, voor zover deze ervaring aanwezig is.
Artikel 1.3b.2		Eigen Huis	Schadeprotocol als aanvraagvereiste opnemen in Mijnbouwregeling	Op dit moment lopen er nog gesprekken tussen EZK en de sector over invulling van het schadeprotocol. Het schadeprotocol is een landelijke buitengerechtelijke regeling voor alle vormen van mijnbouw. Het is niet passend om een dergelijk protocol in regelgeving vast te leggen. Indien blijkt dat het nodig is, bijvoorbeeld omdat de geothermiesector niet (meer) aansluit bij dit protocol, kunnen met betrekking tot schadeafhandeling nadere regels gesteld worden. In het protocol ligt vast hoe moet worden gehandeld in het geval van schade. De uitgangspunten daarvoor zijn vastgelegd in de regeling, doordat de aanvraag de wijze van monitoring en risicobeheersing moet bevatten.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.2		GNL	Er wordt meerdere keren gerefereerd aan een onzekerheidsanalyse. Er ontbreekt een omschrijving van waar deze onzekerheidsanalyse aan moet voldoen.	Het betreffende artikel in de Mijnbouwregeling schrijft voor welke onderdelen moeten worden aangeleverd voor de aanvraag van een startvergunning aardwarmte, maar bevat geen beschrijving van de precieze eisen die worden gesteld aan deze onderdelen. Een nadere toelichting van de aanvraagvereisten voor deze onderdelen zal in branchedocumenten/aanvraagformats worden uitgewerkt .
Artikel 1.3b.2 - 1a		GNL	Een kopie van de warmteleveringsovereenkomst omvat vertrouwelijke en concurrentiegevoelige gegevens. Hoe gaat het ministerie om met het borgen van de vertrouwelijkheid van deze documenten?	Met de warmteleveringsovereenkomst kan vertrouwelijk worden omgegaan. Om te voorkomen dat vertrouwelijke en concurrentiegevoelige informatie gepubliceerd wordt met het besluit kan deze informatie bij de aanvraag in een apart bestand met label vertrouwelijk bij EZK worden aangeleverd. Deze informatie wordt dan niet openbaar gemaakt.
Artikel 1.3b.2 - 2d t/m g		GNL	Onder de omschrijvingen van de genoemde punten gaat het met name om te verwachten of reeds bekende data. De huidige omschrijving houdt te weinig rekening met, mogelijke, onbekendheid. Daarnaast vragen we ons af wat de gewenste of de verwachte aangeleverde informatie is. Juist omdat het in gevallen zal gaan om indicaties op basis van beschikbare data.	Met de aanvraag van een startvergunning beoogt de aanvrager de aanwezige aardwarmtepotentie te ontsluiten middels opsporing, en dient deze voldoende te kunnen onderbouwen dat deze opsporing en aansluitend winning veilig en verantwoord zullen worden uitgevoerd. Bovendien veronderstelt de wet dat de aanvrager van deze vergunning een economisch perspectief ziet in het project, rekening houdende met alle (nog) resterende onzekerheden, waaronder geologische. De aanvrager zal dit met de aanvraag inzichtelijk moeten maken op basis van de voor de aanvrager beschikbare kennis.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.2 - 3		Vewin	De aanvraag moet een onderbouwing bevatten of schade door bodemtrilling wordt verwacht. Hieraan is toe te voegen dat de aanvraag ook een onderbouwing moet bevatten hoe voorzien wordt in herstel van eventuele schade aan het grondwater en daarvoor benodigde financiële middelen. Artikel 1.3b.2, lid 3 onder k. en l. kan daartoe als volgt aangepast worden: k. een beschrijving en een cijfermatige onderbouwing van de verwachte opbrengsten van de winning van aardwarmte en de wijze waarin in eventuele schade wordt voorzien; 8 (nieuw): herstel van eventuele milieuschade aan het grondwater in de vorm van schadevergoedingsfonds.	Aansprakelijkheid bij schade ligt bij de vergunninghouder. De aanvrager zal dus voldoende moeten onderbouwen deze aansprakelijkheid te kunnen dragen door financiële zekerheden te stellen. De te stellen financiële zekerheid ter dekking van aansprakelijkheden voor verontreiniging bij een vergunning die zich geheel of gedeeltelijk bevindt onder een gebied dat is aangewezen voor de winning van drinkwater uit grondwater is geregeld in het Mijnbouwbesluit artikel 29v.
Artikel 1.3b.2 - 3a		GNL	Deze omschrijving lijkt voor verwarring te zorgen. We zien een voorkeur om toe te voegen vanaf ... 'reeds bestaande putten waarvan de informatie zal worden gebruikt voor de opsporing en winning van aardwarmte'. Het is beter om aan te dragen dat het gaat om een beschrijving van de boorlocatie voor het project waar de startvergunning betrekking op heeft. De huidige omschrijving zorgt voor onduidelijkheid over de, mogelijk, andere projecten die in die regio worden ontwikkeld.	De tekst van de regeling is op dit punt aangepast. Als het gaat om de putten die zullen worden gebruikt voor de opsporing en winningen, zijn reeds bestaande putten niet meer relevant. De aanvraag moet wat betreft de putten bevatten: "een opgave van de naam, functie en beoogde plaats binnen het aangevraagde gebied van de putten die zullen worden gebruikt voor de opsporing en winning van aardwarmte".
Artikel 1.3b.2 - 3e		GNL	Onzekerheidsanalyse – wat omvat deze onzekerheidsanalyse? De zorg is dat er gaandeweg steeds meer onderwerpen worden toegevoegd aan deze analyse om onzekerheden tegen te gaan. Dit heeft mede betrekking op hoe er wordt omgegaan met definities die gebruikt worden voor bepaalde onderwerpen, zoals afsluitende laag, integriteit of de mate waarin gedeeltelijke afkoeling van de afsluitende laag wordt toegestaan. We verwachten dat een verdere uitleg in de handreikingen en branchedocumenten komt. Wat is dan de juridische status van deze documenten en de verhouding met het besluit en de regeling?	De kaders liggen vast in regelgeving. Integriteit en afsluitende aardlaag zijn al gedefinieerd in het gewijzigde Mijnbouwbesluit, hierin wordt toegelicht dat afsluitende werking behouden moet blijven. Dat bepaalt in hoeverre de afsluitende aardlaag mag afkoelen. Dit zit vervolgens in de methodiek die kan worden gebruikt om deze analyse te doen.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.2 - 3j		GNL	Onder een startvergunning gaat het met name om een te verwachten meerjarenprogramma omdat er vanuit gegaan kan worden dat het meerjarenprogramma bijgesteld wordt zodra het project onder de startvergunning gaat boren en produceren.	In het algemeen geldt dat de ingediende aanvraag een verwachting is en zaken nog bijgesteld kunnen worden. Dit geldt voor alle vergunningaanvragen voor mijnbouwactiviteiten. In de toelichting is daarom ook gebruik gemaakt van termen als beoogd, inschatting en voorgenomen om dit te benadrukken.
Artikel 1.3b.2 - 3k		GNL	Er ontstaat verwarring over wat er precies bedoeld wordt met 'de verwachte opbrengsten'. Worden hier financiële opbrengsten bedoeld of opbrengsten in de zin van warmteproductie / debiet?	Met de verwachte opbrengsten worden opbrengsten in financiële zin bedoeld. Dit blijkt voldoende uit het artikel en hoeft niet nader te worden gespecificeerd. De hoeveelheid winbare warmte, het potentiële vermogen en de omvang van de voorgenomen afzet worden namelijk al in andere bepalingen uitgevraagd.
Artikel 1.3b.2 - 4a, b en c		GNL	<p>We achten het onrealistisch om de geothermiesector te vragen de cumulatieve bodemdaling te beschrijven als dit niet wordt gedaan voor andere mijnbouwactiviteiten. Daarnaast is er nauwelijks sprake van bodemdaling bij geothermie. De bodemdaling als gevolg van 30 jaar exploitatie van geothermie ligt naar verwachting tussen 5-10 mm, de natuurlijke bodemdaling is in veel gevallen 3-10 cm en dus 10x zo groot. Bodemdaling als gevolg van andere mijnbouwactiviteiten (bv gasproductie) wordt ook geschat op centimeters (~2cm per 10 jaar, dus ~6 cm na 30 jaar, ook 10 x zo groot). Hiermee is de verwachte bodemdaling als gevolg van geothermie verwaarloosbaar ten opzichte van de natuurlijke bodemdaling én andere mijnbouwactiviteiten.</p> <p>We kunnen ons voorstellen dat er een omschrijving komt waarin wordt weergegeven wat de sectorbrede verwachtingen zijn op dit vlak waarlangs de aanvrager de te verwachten impact van de eigen activiteit(en) weergeeft</p>	Er wordt gevraagd om een beschrijving van de verwachte uiteindelijke mate van bodemdaling als gevolg van de winning, inclusief kaart met daarop de bodemdalingscontouren, waarbij tevens een beschrijving dient te worden gegeven van de mogelijke overlap met omliggende mijnbouwactiviteiten en de uiteindelijke mate van cumulatieve bodemdaling. Voor andere mijnbouwactiviteiten wordt ook om deze beschrijving gevraagd. Uit de beschrijving kan blijken dat de bodemdaling en de effecten ervan verwaarloosbaar zijn.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.2 - 4d		GNL	Op basis van de risicobeleidsbrief van de staatssecretaris en de notie dat de branchedocumenten en handreikingen verder vervolg aan dit onderwerp zullen geven hebben we vertrouwen dat dit onderwerp verder goed uitgewerkt gaat worden. We willen een toevoeging voorstellen en wel ... 'waaruit blijkt wat de geschatte omvang van het risico is'. Ook willen we hier opmerken dat het erg lastig is om dit type data te verkrijgen van andere projecten.	De tekst van de regeling is op dit punt aangepast. Er wordt niet meer gevraagd om de (geschatte) omvang van het genoemde risico. Uit het resultaat van de gevraagde seismische dreigings- en risicoanalyse moet blijken of aan de norm (10^{-5}) wordt voldaan. Daarnaast moet de kans op schade door bodemtrilling als gevolg van de opsporing en winning worden onderbouwd en moet de omvang en aard van die schade worden beschreven.
Artikel 1.3b.2 - 4e		GNL	We zijn blij met de gewijzigde tekst over mogelijke schade door bodemtrilling / seismiciteit, het is namelijk belangrijk om niet de suggestie te wekken dat we schade verwachten, dat moet voor omwonenden en andere betrokkenen duidelijk zijn als ze een aanvraag voorbij zien komen. In een aanvraag voor een vergunning zal dus door de aanvrager aangegeven en onderbouwd worden dat er geen schade wordt verwacht. Het kan wel zijn dat er zich onverwacht toch een trilling / beving met schade voordoet. Voorafgaand aan een project moet geregeld worden dat voor die gevallen voldoende financiële dekking is. Maar dat aspect wordt niet in dit artikel geregeld. Kunt u bevestigen dat we dit artikel juist zo begrijpen? Ook vragen wij ons af hoe er verstoring van de functionaliteit kan zijn als onder de norm gebleven wordt en een verandering in de toekomst niet wordt verwacht. En hoe in de praktijk te bepalen is in welke mate natuur en milieu verstoord kunnen worden?	Dit artikel vraagt om een risicoanalyse met betrekking tot bodemtrilling waaruit blijkt of en welke schade verwacht wordt . De vergoeding van schade wordt niet hier geregeld. Schade die niet vergoed kan worden is onaanvaardbaar. De norm waaraan gerefereerd wordt is een veiligheidsnorm en gaat niet over schade. In de versie die ter internetconsultatie is gelegd, stond ten onrechte "het risico op verstoring van de functionaliteit van gebouwen en infrastructurele werking". Dit is derhalve aangepast in de definitieve tekst, aangezien het niet om het risico op verstoring gaat maar om de schade daaraan.
Artikel 1.3b.2 - 4g		GNL	Op basis van de risicobeleidsbrief van de staatssecretaris en de notie dat de branchedocumenten en handreikingen verder vervolg aan dit onderwerp zullen geven zullen we vanuit Geothermie Nederland de stap zetten om dit onderwerp verder uit te werken.	Deze reactie behoefde geen aanpassing van de regeling of toelichting, omdat die geen vraag of suggestie voor de tekst bevat.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.2 - 5b		GNL	Hoe verhoudt een verkennings- en opsporingsonderzoek naar aardwarmte zich ten opzichte van de vergunning toewijzing zoekgebied en startvergunning?	Een toewijzing zoekgebied is een marktordeningsvergunning en geeft de houder het alleenrecht om voor dat gebied een startvergunning aan te vragen. Met een startvergunning kan een houder in een gebied aardwarmte opsporen en winnen en geeft hem het alleenrecht om een vervolgvrgunning voor dat gebied aan te vragen. Een verkenningsonderzoek is een onderzoek, zonder gebruikmaking van een boorgat, naar de aanwezigheid van delfstoffen of naar de aanwezigheid van aardwarmte, dan wel naar nadere gegevens omtrent delfstoffen of aardwarmte. Voor bepaalde verkenningsonderzoeken is een aparte vergunning of instemming nodig. Dat zijn geen marktordeningsvergunning.
Artikel 1.3b.2 - 5b		GNL	We begrijpen niet helemaal waar deze informatiebehoefte toe moet leiden. We kunnen ons wel voorstellen dat de aanvrager moet aangeven welke ervaring hij heeft en dat er een omschrijving gevraagd wordt over in welke projecten de aanvrager deelneemt en welke ervaring hij daar heeft opgedaan.	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de regeling geleid. Deze gegevens zijn nodig om de ervaring van de aanvrager te kunnen beoordelen.
Artikel 1.3b.3 - 1d en e		GNL	Een kopie van de opdrachtovereenkomst zoals omschreven onder d, en een kopie van de afspraken omschreven onder e, omvatten vertrouwelijke en concurrentiegevoelige gegevens. Hoe gaat het ministerie om met het borgen van de vertrouwelijkheid van deze documenten?	Met de opdrachtovereenkomst kan vertrouwelijk worden omgegaan. Om te voorkomen dat vertrouwelijke en concurrentiegevoelige informatie gepubliceerd wordt met het besluit kan deze informatie bij de aanvraag in een apart bestand met label vertrouwelijk bij EZK worden aangeleverd. Deze informatie wordt dan niet openbaar gemaakt.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.3 - 1g		GNL	Hoe verhoudt een verkennings- en opsporingsonderzoek naar aardwarmte zich ten opzichte van de vergunning toewijzing zoekgebied en startvergunning?	Een toewijzing zoekgebied is een marktordeningsvergunning en geeft de houder het alleenrecht om voor dat gebied een startvergunning aan te vragen. Met een startvergunning kan een houder in een gebied aardwarmte opsporen en winnen en geeft hem het alleenrecht om een vervolvergunning voor dat gebied aan te vragen. Een verkenningsonderzoek is een onderzoek, zonder gebruikmaking van een boorgat, naar de aanwezigheid van delfstoffen of naar de aanwezigheid van aardwarmte, dan wel naar nadere gegevens omtrent delfstoffen of aardwarmte. Voor bepaalde verkenningsonderzoeken is een aparte vergunning of instemming nodig. Dat zijn geen marktordeningsvergunning.
Artikel 1.3b.3 - 1g		GNL	We begrijpen niet helemaal waar deze informatiebehoefte toe moet leiden. We kunnen ons wel voorstellen dat de aanvrager moet aangeven welke ervaring hij heeft en dat er een omschrijving gevraagd wordt over in welke projecten de aanvrager deelneemt en welke ervaring hij daar heeft opgedaan.	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de regeling geleid. Deze gegevens zijn nodig om de ervaring van de aanvrager te kunnen beoordelen.
Artikel 1.3b.4		GNL	Onzekerheidsanalyse bij vervolvergunning	Het betreffende artikel in de Mijnbouwregeling schrijft voor welke onderdelen moeten worden aangeleverd voor de aanvraag van een vervolvergunning aardwarmte, maar bevat geen beschrijving van de precieze eisen die worden gesteld aan deze onderdelen. Een nadere toelichting van de aanvraagvereisten voor deze onderdelen zal in branchedocumenten/aanvraagformats worden uitgewerkt .

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.5		Z-H	De provincie Zuid-Holland is een voorstander van de portfoliagedachte, echter mag dit niet boven de kwaliteit van een aanvraag gaan. Wij vinden het daarom belangrijk dat de kwaliteit van een aanvraag even zwaar dan wel zwaarder gewogen wordt dan een eerder (mogelijk minder kwalitatief) gestarte winning in een aangrenzend gebied. Hierbij verzoeken wij u om deze twee criteria een gelijke vermenigvuldigingsfactor van 2 te geven of de kwaliteit van een plan met een hogere vermenigvuldigingsfactor te wegen. Op deze wijze wordt geborgd dat alleen aanvragers met een kwalitatief goed voorstel een vergunning toegekend krijgen.	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de regeling geleid. Uitsluitend concurrerende vergunningaanvragen die zouden kunnen worden toegewezen, oftewel die voldoen aan de beoordelingscriteria op grond van de afwijzingsgronden, worden getoetst aan de beschreven rangschikkingscriteria. Hierbij geldt dat er een minimaal kwaliteitsniveau vereist is om in aanmerking te komen voor de vergunning. Het belang van het passen van het project binnen regionale en gemeentelijke beleidsplannen is groot, omdat hiermee opschaling en lokale maatschappelijke inbedding wordt gewaarborgd.
Artikel 1.3b.5 - 2a		GNL	We maken ons zorgen om de grote verantwoordelijkheid die bij gemeenten wordt gelegd als het gaat om de warmtetransitie. Nu warmtebedrijven in publieke handen komen en de beleidsplannen moeten kunnen aangeven hoe de warmtetransitie vorm krijgt, is het de vraag of de warmtebronnen en de ontwikkeling daarvan daarmee ook publiek ontwikkeld moeten gaan worden en wat de rol van de gemeente daarbij is.	Deze reactie geeft geen aanleiding om tekst van de regeling of de toelichting aan te passen, omdat deze regeling niet hiervoor niet het juiste instrument is.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.5 - 2c en 3c		GNL	Een nadere toelichting op wat er bedoeld wordt met de kwaliteit van de aanvraag zorgt voor meer duidelijkheid. Hoe wordt echter de kwaliteit beoordeeld? Wanneer is een aanvraag kwalitatief beter dan een andere aanvraag?	In het Mijnbouwbesluit is het rangschikkingscriterium met betrekking tot kwaliteit opgenomen. In de nota van toelichting is dit criterium als volgt toegelicht: "Verder wordt gekeken naar de kwaliteit van het plan; hoe adequaat, helder en compleet het plan is. Hiertoe wordt bij aanvragen zoekgebied gekeken naar de haalbaarheid (het business plan), analyse van de omgeving in de zin van kwetsbare gebieden en andere gebruiksmogelijkheden, aanpak om ondergrond en risico's in kaart te brengen, de wijze waarop omwonenden en belanghebbenden betrokken worden bij het voornemen en de planning. Bij de toewijzing zoekgebied gaat het niet om een technische beoordeling, maar om de organisatie van het voorgenomen project. Bij de startvergunning wordt specifiek meegenomen in hoeverre er sprake is van een realistische fasering en een goed onderbouwde, voortvarende planning, of de financiële paragraaf en de risicoanalyse degelijk zijn en er worden passende analyses en methodieken worden toegepast. Hierbij wordt specifiek ook gekeken naar de projectorganisatie, de analyse van de omgeving in de zin van kwetsbare gebieden en andere gebruiksmogelijkheden, de wijze waarop de risico's in kaart worden gebracht en beheerst, eventuele inzet van technologie om de gewenste temperatuur te bereiken (efficiency), behandeling van bijvangst, de levenscyclus benadering van kosten en participatie van belanghebbenden."

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.6		Vewin	<p>Om monitoring van het diepe grondwater en de borging van integriteit van de afsluitende lagen te waarborgen adviseren wij de volgende aanpassingen van de regeling. Artikel 1.3b.61. Een beheerssysteem en beheersplan voor de putintegriteit, bedoeld in de artikelen 29q, eerste lid, onderdeel b, en 29t, eerste lid, onderdeel b, voor de grondwaterkwaliteit en voor bewaking van de integriteit van de aansluiting tussen putcasing en afsluitende aardlagen bevat: ...d. een monitoringsprotocol waarin wordt beschreven op welke wijze en met welke frequentie de voor de putintegriteit relevante parameters worden gemeten en beoordeeld, inclusief de beschrijving van het monitoringsysteem dat wordt ingericht voor bewaking van de putintegriteit op basis van monitoring van de kwaliteit van het diepe grondwater; d' een monitoringsprotocol waarin wordt beschreven op welke wijze en met welke frequentie monitoringplaatsvindt voor bewaking van de integriteit van de aansluiting op afsluitende aardlagen, inclusief de relevante parameters die daartoe worden gemeten en beoordeeld.</p>	<p>Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de regeling geleid. In de regeling is al opgenomen dat voor de putintegriteit relevante parameters worden gemonitord en beoordeeld. Dit is een preventieve maatregel, die er in combinatie met andere vereisten, zoals de in het besluit voorgeschreven dubbelwandige put, en maatregelen op gericht is om lekkages te voorkomen en om vroegtijdig in te kunnen grijpen. Het meten van verontreiniging wordt in de regeling niet voorgeschreven, omdat die maatregel niet gericht is op het vroegtijdig ingrijpen en het meten onwenselijk verstoren van de ondergrond vereist, namelijk het boren van een monitoringsput.</p>

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.6 - 1d		Vewin	Vewin vindt het van belang dat putintegriteit mede wordt bewaakt op basis van metingen van de grondwaterkwaliteit in het diepe grondwater. In het monitoringprotocol dient tevens monitoring van de grondwaterkwaliteit te worden voorgeschreven.	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de regeling geleid. De maatregelen zijn erop gericht om de integriteit te borgen. De monitoring is gericht op het voorkomen van lekkages en zodoende vroegtijdig in te grijpen. Verontreiniging van grondwaterkwaliteit monitoren leidt niet tot tijdig ingrijpen. De voorgestelde monitoring lijkt bovendien moeilijk uitvoerbaar, omdat deze vorm van monitoring zou vereisen dat er een put voor dit doel geboord zou worden.
Artikel 1.3b.7		GNL	We zien het voor ons dat er wordt omschreven welke kennisdeling en kennisborging door EBN minimaal op zich wordt genomen zodat een houder toewijzing zoekgebied voldoende kan omschrijven hoe deze onderwerpen geborgd worden zonder deelname van EBN.	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de regeling geleid. Er is geen grondslag om in de regeling eisen te stellen aan welke kennisdeling en -borging EBN minimaal op zich neemt, alleen voor het stellen van eisen aan het verzoek om af te zien van de deelname.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
Artikel 1.3b.7		GNL	Geothermie Nederland ziet dat EBN een positieve bijdrage levert aan de ontwikkeling van aardwarmte. Aanvullend op de bestaande kennisdeling en -borging binnen Geothermie Nederland en platfora als NLOG, ThermoGis en de database van TNO kan ook EBN een belangrijke rol spelen in het verder versterken en delen van de kennis binnen de sector. We zien dit verwoord maar nog niet nader uitgewerkt in de mijnbouwregeling. Daarnaast ontbreekt houvast voor die gevallen waarin ontheffing kan worden verkregen van de verplichte deelname van EBN, voor zowel aanvrager als EBN.	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de regeling geleid. Er is geen grondslag om in de regeling eisen te stellen op dit punt, alleen voor het stellen van eisen aan het verzoek om af te zien van de deelname. EBN wordt geacht vanuit de positie van deskundige en financieel belanghebbende mee te kunnen sturen op projectbeslissingen met het oog op projectmanagement, techniek, veiligheid, economie en financiering. Daarnaast haalt EBN kennis op die ten gunste komt van andere projecten én kan EBN de ervaringen uit deze projecten aggregeren ten gunste van beleidsontwikkeling, innovatie, publieke kennis van de ondergrond en aanscherping van stimuleringsinstrumentaria. Hiermee speelt EBN een belangrijke stimulerende rol in de kennisopbouw en deling binnen de sector, in het bijzonder voor de projecten waarin EBN deelneemt. De minister kan op verzoek van EBN of houder van de toewijzing zoekgebied inderdaad bepalen dat er bij wijze van uitzondering geen verplichting is om EBN te betrekken bij een specifiek project. Omdat dit een uitzonderlijke situatie betreft, die bovendien niet op voorhand voorzien kan worden, zullen deze verzoeken per geval worden beoordeeld, zodat recht kan worden gedaan aan individuele situaties en omstandigheden. Om deze reden zijn geen toetsingsgronden opgenomen in het besluit. Indien de verplichting tot deelname niet geldt, moet in ieder geval voldoende worden onderbouwd hoe de doelen van de deelname door EBN op een andere manier worden geborgd.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
		ADvies en Avontuur voor duurzaam wonen - voedsel - aarde (ir amcm van dortmont)	Een bodembron/ aardwarmte/ geothermie bij een water-water-warmtepomp is niet duurzaam omdat die ondoorlatende lagen lek prikt. Daardoor komen natuur, drinkwaterwinning en landbouw in problemen. Regelmatig moet een bodembron definitief oren gesloten op last vn het waterschap. Ook moet een bodembron in de zomer worden opgewarmd vanuit de water-water-warmtepomp. Dat is zonde want die warmte had ook gebruikt kunnen worden voor andere doeleinden.	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de regeling geleid, omdat deze betrekking heeft op bodemsystemen ondieper dan 500 meter. De mijnbouwregelgeving ziet op activiteiten in de ondergrond vanaf 500 meter.
		GNL	We willen aangeven dat we het vragen van retributies voor de ontwikkeling van duurzame warmte in deze fase voorafgaand aan echte groei en versnelling onverstandig vinden. Wanneer we berekenen wat het een aanvrager kost aan retributies, nog zonder eventuele wijzigingen van aanvragen, komen we uit op bijna €90.000,- per project voor de drie vergunningen. Een dergelijk bedrag staat naar onze mening op dit moment niet in verhouding tot de economische waarde van een geothermieproject. Ons voorstel is om voor de komende periode af te zien van het vragen van retributies en bij de evaluatie van de wet – drie jaar na inwerkingtreding – opnieuw te beoordelen of en op welke wijze retributies een onderdeel zouden moeten uitmaken van het vergunningstelsel voor geothermie.	Retributies worden geheven op basis van de wet en de te retribuieren bedragen zijn gebaseerd op werkelijke kosten. Deze kosten zouden verborgen blijven door geen retributies te heffen. Er ontstaat dan geen inzicht in de werkelijke totale kosten van een geothermieproject. De aanvrager betreft de kosten voor retributies bij zijn vergunningaanvraag en eventuele subsidieaanvraag voor het project. In de regeling is bepaald dat geen retributie wordt geheven voor aanvragen die zijn gedaan voor de publicatiedatum van deze regeling, omdat die aanvragers geen rekening hebben kunnen houden met de retributies.
	I - 3b	GNL	We begrijpen dat het vragen van retributies een standaardprocedure is in de olie/gas industrie. We begrijpen ook dat op termijn retributies gevraagd zullen worden voor geothermie. We voorzien dat het vragen van retributies, met soms onevenredig hoge bedragen, in de fase van opschaling van geothermie eerder verlamd werkt dan zorgt voor groei. Daarnaast schept het vragen van retributies ook verwachtingen bij de aanvrager. Het is wenselijk dat de termijnen voor besluitvorming niet overschreden worden.	Retributies worden geheven op basis van de wet en de te retribuieren bedragen zijn gebaseerd op werkelijke kosten. Deze kosten zouden verborgen blijven door geen retributies te heffen. Er ontstaat dan geen inzicht in de werkelijke totale kosten van een geothermieproject. De aanvrager betreft de kosten voor retributies bij zijn vergunningaanvraag en eventuele subsidieaanvraag voor het project. In de regeling is bepaald dat geen retributie wordt geheven voor aanvragen die zijn gedaan voor de publicatiedatum van deze regeling, omdat die aanvragers geen rekening hebben kunnen houden met de retributies.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
	I - 2	GNL	We willen voorstellen om te blijven bij de nu gebruikte term risicobeheersplan of risicobeheerssysteem. Er zijn momenteel nog gesprekken met de sector gaande over de verdere uitwerking van het risicobeheersplan in de praktijk. Daarom stellen we voor om de laatste twee zinnen van de alinea weg te halen, namelijk: 'In de praktijk Traffic Light System (TLS).' Deze toevoeging loopt vooruit op de uitkomsten van de gesprekken die gevoerd worden.	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de toelichting geleid. In de regeling is vastgelegd dat het seismisch risicobeheersplan waarin de wijze van handelen bij het optreden van bodemtrilling wordt beschreven, welke drempelwaarden worden gehanteerd voor het nemen van maatregelen en welke maatregelen in dat geval worden genomen, bij de aanvraag moet worden aangeleverd. Daar worden niet de termen seismisch respons protocol (SRP) en het Traffic Light System (TLS) genoemd. In de toelichting wordt enkel vermeld dat deze termen in de praktijk wel worden gebruikt voor en in verband met het seismisch risicobeheersplan.
	I - 2	GNL	We zijn erg blij met de verwijzing naar de industriestandaard duurzaam putontwerp, door en voor de sector opgesteld.	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de toelichting geleid, omdat het geen vraag of suggestie betreft.
	I -3a	GNL	Er ontbreekt een woord in eerste zin. Het vermoeden is dat het woord wet ontbreekt.	De tekst van de toelichting is hierop aangepast.
	I -3a	GNL	We zijn erg blij met de opmerking: 'de aanvraagprocedure hoeft leveren aanvullende gegevens'.	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de toelichting geleid, omdat het geen vraag of suggestie betreft.
	I - 3a	GNL	Er staat opgeschreven opsporings- of winningsvergunning. Dit zorgt voor verwarring omdat deze met de inwerkingtreding van de Mijnbouwwet niet meer bestaan. Wat wordt precies bedoeld?	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de toelichting geleid. Met de bewuste tekst is beoogd aan te geven dat het totaal aan bestaande eisen (van opsporingsvergunning, winningsvergunning en winningsplan) grotendeels overeenstemt met het totaal aan eisen van de gewijzigde wet- en regelgeving. Ook wordt hier gezegd dat de procedure rondom uitvoerder tot de inwerkingtreding van het nieuwe stelsel deel uitmaakt van de procedure opsporings- en winningsvergunning. Met de wijzigingen voor aardwarmte wordt dit een separate procedure, maar hiermee worden niet geheel nieuwe eisen en additionele handelingen geïntroduceerd.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
	I - 3b	GNL	Hoe representatief ziet het ministerie de ervaringen met het verlenen van de eerste vergunningen voor aardwarmte met het verlenen van vergunningen in de toekomst? Het punt wat hier om de hoek komt kijken is de economische waarde van de geothermieactiviteiten in relatie tot de retributies.	(De hoogte van) retributies zijn gebaseerd op de verwachte kosten voor de inspanning van de overheid voor het beoordelen van en besluiten op vergunningaanvragen en niet op basis van de economische waarde van de activiteiten die met de vergunning ontplooid worden. Omdat veel eisen en toetsen hetzelfde blijven in het nieuwe stelsel kan van de inspanning een goede inschatting gemaakt worden. Indien daar aanleiding toe is en bij evaluatie van de mijnbouwwet- en regelgeving kan de hoogte van retributies worden aangepast aan de praktijk van dat moment. Middels de regeling Stimulering Duurzame Energie kan een eventuele onrendabele top worden gedekt welke ontstaat als gevolg van een verschil tussen kostprijs van de hernieuwbare energie en de (mogelijke) opbrengsten.
	I - 3b	GNL	We vragen ons af of bij de zinnen 'De introductie van de diepgang moeten worden beoordeeld' de huidige voorgestelde retributies al zijn meegenomen of dat hiermee wordt voorgesteld dat de retributies kunnen worden bijgesteld.	De hoogte van de retributies zijn gebaseerd op de verwachte inspanning en daarmee samenhangende verwachte kosten. Indien daar aanleiding toe is en bij evaluatie van de mijnbouwwet- en regelgeving kan de hoogte van retributies worden aangepast aan de praktijk van dat moment.
	I - 2	GNL	De toevoeging 'op korte termijn' kan weggehaald worden. Uiteindelijk gelden alleen de wettelijke termijnen en niet of iets ook binnen korte termijn kan.	De tekst van de toelichting is aangepast. De tekstsuggestie is overgenomen.
	I - 2	GNL	Toevoegen bij de zin '...een aanvraag toewijzing zoekgebied om een beschrijving van de regionale geologie gevraagd', voor de komma: 'op basis van de voorhanden zijnde informatie'.	In de toelichting staat reeds dat voor beschrijving van de regionale geologie gebruik gemaakt wordt van publiek beschikbare gegevens zoals SCAN en ThermoGIS en te vinden op NLOG.

Beantwoording reacties consultatie Mijnbouwregeling Geothermie

Artikel	Toelichting	Stakeholder	Reactie	Beantwoording
	Artikel 1.3b.6	GNL	De zin 'De eisen aan ... tijdelijk beleidskader geothermie'. is een nuttige toevoeging waarvan we ons kunnen voorstellen dat dit straks verder wordt uitgewerkt in de handreiking.	Deze reactie heeft niet tot aanpassing van de toelichting geleid, omdat het geen vraag of suggestie betreft. De voorschriften die doorgaans werden verbonden aan een instemming met een winningsplan onder het Tijdelijk beleidskader geothermie zijn opgenomen in het artikel over het putintegriteitsbeheerssysteem - en plan in de gewijzigde Mijnbouwregeling. Aan de eisen aan het beheerssysteem zal waar nodig nader aandacht worden besteed in branchedocumentatie en aanvraagformats.
	II - Onderdeel H	GNL	In de vierde zin staat '...en waarmee,'. De zin loopt nu niet wat betekent dat er tekst moet worden toegevoegd of dat 'en waarmee' moet worden weggehaald.	De tekst van de toelichting is aangepast naar aanleiding van deze reactie. De zin is kloppend gemaakt.